

Ів. Гончаренко.

Техніка державного перевороту.

(Лист з Франції)

„Кожна штука має свою техніку. Не всі великі революціонери були обзнайомлені з технікою державного перевороту. Перебираючи лишень великих: Катіліну, Кромвеля, Робеспера та Наполеона, а навіть Леніна, видно, що всім їм була знана концепція державного перевороту, але не техніка“, каже Малапарте, автор нашумілої „Техніки державного перевороту“,¹⁾ що ось недавно з'явилася у французькому перекладі.

Підчас найдужчої революційної кризи над Європою в двадцятих роках нашого віку, ні катілінівці зправа, ні катілінівці зліва не мали реального поняття про методу, тактику, техніку державного перевороту. Поняття, що жевріло в їхніх мозках про втримання або захоплення державної керми, ґрунтувалося на спорохнявілих засобах чисто-поліційного порядку. А проте Європа була готова для комуніст. революцій, лишень партії не вміли використати обставин, ні досвіду російської революції. Їм здавалось, що жовтневе більшовицьке повстання 1917 р. викликане виключними обставинами московського порядку та помилками Керенського. Вони не добачували, що Керенський був при владі в усіх європейських країнах.

Їх метода полягала в уживанні поліційної системи, якій вірними залишаються до нашого часу абсолютистичні та ліберальні уряди. Але нездатність буржуазії оборонити державу покривалась нездібністю „революційних“ партій протиставити оборонній методі — зачіпну, модерну тактику, поліційній системі — революційну техніку. Здається, що в 1919 і 1920 р.р. Італія була підготовлена до комуністичної революції. Все було готове для неї, але італійські комуністи гадали, що революційне становище країни, пропасниця пролетарських мас, епідемія загальних страйків, паралізування економічного та політичного життя, соціалізація фабрик робітниками та земель дядьками, дезорганізація армії, поліції, бюрократії, — все те вистане для того, щоб влада перейшла до рук „трудящих“. Парлямент складався з лівих, його поступування сприяло як немож краще революційній акції синдикальних організацій. Бракувало не сприятливих обставин, бо їх було до біса, а волі захопити владу, знання та усвідомлення собі повстанчої тактики. Революція загубилась у стратегії, що ставила собі завданням підготовки рішучої атаки. Ніхто не знав, як розпочати та вести

¹⁾ С. Malaparte. Technique du Coup d'Etat. Traduit de l'italien. Paris. Editions Bernard Grasset 10-e edition.

атаку, як організувати переворот. Уряди сучасної Європи мають остерігатись не лєнінської революційної стратегії, а тактики Троцького, що так уміло була вжита підчас революції та яка загрожує кожній анемічній державі. Лєнінська стратегія, може бути використана лишень при тотожних умовах, у яких перебувала Росія в 1917 р., а тому вона не представляє безпосередньої небезпеки європейським урядам. Актуальною небезпекою є саме троцьківська тактика державного перевороту, що виходить з динаміки людського життя.

В той час, як Троцький організує раціонально державний переворот, Центр. Комітет більшовицької партії організує пролетарську революцію. Останній творить комісію зі Сталіна, Свердлова, Бубнова, Урицького та Дзержинського, явних ворогів тактики Троцького. Ці люди, не мають довіря до повстання організованого Троцьким. Вони припускають, що революція є проблемою чисто поліційного порядку. Бо щож може вчинити Троцький зі своєю тисячкою людей? Юнаки військових шкіл умить справляться з ним. Треба підіймати проти супостата пролетарські маси, цілі тисячі путіловських та виборгських робітників, величезну юрбу дезертирів, збільшовичені частини залоги. Треба спровокувати загальне повстання, втягати маси в страйк. Але Троцький знав, що повстання мусить розраховувати лишень на меншість, що держава це не бюрократична та політична організація, а технічна організація, себ-то електричні центральні, залізничні, телефони, телеграфи, газометри, акведукти. Троцький накреслив шлях техніки державних переворотів та визначив її правила. (З його досвіду скористав Сталін у 1927, коли показав, як треба обороняти державний апарат — проти цього самого — Троцького.) Повстання це машина, каже Троцький: треба техніків, щоби пустити її в рух і лишень техніки можуть її зупинити. Урухомлення цієї машини не залежить від політичних, соціальних та економічних умов країни, а від жменьки людей готових на все, загартованих у своїй тактиці. Вона мусить складатися зі спеціалістів: механіків, електриків, телеграфістів, радіотелеграфістів, інженерів, одне слово техніків, що розуміються на технічних функціях держави.¹⁾

Лєнін не розумів гаразд повстанчої тактики, він занадто вдавався в дебрі революційної стратегії, з її підняттям мас проти уряду, з її стандартним пляном зреволюціонувати весь

¹⁾ В своїм відчиті Троцький (Lew Trocki. Ostatnie przemówienie w Kopenhadze. Warszawa 1933. „Nowa Era”) відкидає тези Маляпарте. Ріжниця між ними така: коли існує „ударна група” з виробленою технікою — переворот можливий і без відповідних об'єктивних передумов в країні, — каже Маляпарте, і перестерігає Європу перед комун. революцією. Передумови конечні — відповідає Троцький, але без „ударної групи”, без партій — і передумови на ніщо не здадуться.

нарид. На що Троцький відповідав так: „Гаразд, але спочатку треба зайняти місто, захопити стратегічні точки“. Щоб опанувати модерну державу, треба штурмової частини та техніків, гурту озброєних людей з добрими інжинерами. „Повстання це машина, твердить завжди Троцький. Щоб її урухомити треба техніків; і тільки техніки зможуть її зупинити“.

Ленін, який опирався на маси робітників та дезертирів хотів повалити уряд, щоб опанувати державу. Троцький, який опирався на тисячку людей, хотів опанувати державу, щоби повалити уряд.

Штурмові частини Троцького склалися з тисячі робітників, салдатів та матросів. Еліта цього тіла була рекруттована зпосеред робітників Путіловського та Выборгського заводів, матросів балтійської флотії та салдатів латишських полків. Протягом десятих днів під кермуванням Антонова-Овсієнка, ці люди проробляли „незримі маневри“ в осередку міста. В гущі дезертирів, посеред безпорядку та хаосу, що панував в урядових будинках, міністерствах, бюрох оперативного штабу, на почті, на телефонічних та телеграфічних центрах, на естаціях, в касарнях вони втягались що дня, без зброї, у вивчення повстанчої тактики. Відбувалася свого роду загальна репетиція державного перевороту під шумливу музику вулиць. Поліція та військова влада тимчасового уряду були так переняті думкою раптового вибуху пролетарських мас, що за димом емоцій не спостерігали лапок Антонова-Овсієнки.

Ніхто не підозрівав, що купки розкиданих людей підпорядковуються точним наказам, виконують певний плян. Матроси Дибенка під проводом спеціалістів-інженерів вивчали на місцях розположення водотягових рур, проводів газу, електричної енергії, телефону та телеграфу. Треба в потрібний мент ізолювати даний квартал в декілька хвилин. Троцький поділяє місто на сектори, визначає стратегічні точки, розпреділює завдання поміж групами. Скрізь поруч салдатів сторчать техніки. Взяття Московської стації доручається двом четам латишів, двом матросам та десятиом залізничникам. На двірці висилається по 20 чоловік. Для контролю руху на залізничних лініях, до кожної чети прилучується телеграфіст. 21. жовтня три матроси відправляються на електричну централю, якої ніхто не стереже. Директор звертається до них: „Ви є тими людьми, яких я вимагав від комендантури? Ось вже п'ять днів як вона обіцяла вислати сторожу“. Три більшовидькі матроси розташовуються на електричній централі, щоб оборонити її, як вони кажуть, від червоногвардейців у разі повстання. Декілька гуртків матросів захоплює три другі електричні централі.

Військова влада була занята обороною бюрократичної та політичної організації держави. Троцький ухопився за сю помилку, опановуючи лишень технічні органи державної машини. В означений мент операції розгортаються з дивовижною

хуткістю. Телеграфічну централю охороняло п'ядесят жандармів і солдатів ззовні. Брак поліційних засобів, як не мога краще, проявляється в цій оборонній тактиці, що зветься службою порядку та забезпечення. Подібна тактика може дати гарні результати супроти збунтованої юрби, а не горстки рішучих людей, або трьох матросів Дибенка, що заздалегідь втиснулись у ряди оборонців, а коли треба було кинути через вікно на вулицю пару гранат, щоб учинити сполох серед жандармів і захопити свій об'єкт.

Після невеликого спротиву більшовики заволоділи всею технічною організацією, але Керенський ще не впав, сеж він тримає владу, хоч утратив контролю над залізницями, електричними централями, публичними установами, телефонами, телеграфами, поштою, державним банком, складами вугля, нафти, хліба. В передмістях усі вулиці забарикадовано, ніхто не може вийти з місця, навіть головний штаб ізольовано; радіо-телеграфічна станиця в руках більшовиків; фортеця Петра і Павла теж занята червоними.

25. жовтня, коли у великій залі Смольного Інституту відкривається всеросійський з'їзд Совітів, Троцький наказує Антонову-Овсієнкові атакувати Зимовий палац де сховався уряд Керенського. Щоби дати зрозуміти представникам совітів всієї Росії, що повстання вдалося не вистарчає заявити, що більшовики опанували державну машинерію, а треба ще оголосити, що члени уряду знаходяться в руках червоних.

Колиж Троцький дав найкращий приклад як треба опанувати владу, Сталін у свою чергу показав ліберальним та демократичним урядам, як треба забезпечувати оборону держави супроти повстанчої тактики Троцького. Боротьба між Сталіном і Троцьким є це найбагатший повчальний епізод на протязі останніх десятих літ; се історія невдалого державного перевороту. Сталінові не є властива апатія москалів.

Вже тоді, коли вмирав Ленін, і коли Троцький клав вагу на студіювання політичних та економічних питань, Сталін захопив у свої руки керму більшовицької партії. Можливість порозуміння поміж червоною армією, душею, якої був Троцький та синдикатами, предсідником яких був Томський, непокоїла як одного так і другого. Сталін, що мав на своєму боці ГПУ та бюрократичні апарати партії і держави, уявляв собі безпеку 18. брюмера.

Троцький з допомогою армії та синдикатів рахував розбити „трійку“ (Сталін, Зіновєв і Каменєв), випередити сталінський Термідор 18-м брюмера „перманентною революцією“, захопити партію і державу в свої руки, щоб зреалізувати свою програму інтегрального комунізму.

Але промови, памфлети, полеміка à propos інтерпретування ленінської думки не були в стані розколоти партії. Треба було ділати, вибираючи влучний мент. Замість сього Троцький вивчав політичну та соціальну ситуацію Англії.

Вороги Троцького користають з сеї повільности, позбавляють його військового комісаріату, отже контролю над армією.

При допомозі Менжинського, що приходить на зміну Дзержинському, Сталін організує спеціальний корпус для охорони держави. Менжинський особисто робить вибір поміж комуністами, рекрутує для нової цілі робітників технічних служб, залізничників, механіків, електриків, телеграфістів. Цей спеціальний корпус являє собою сотку чет з десятиох людей кожна, підтриманих двадцяткою панцирних авт. Мотоциклісти запевнюють звязок поміж четами, з Лубянкою. Менжинський, що став начальником нової організації, ділить Москву на десять секторів, злучених поміж собою телефонічно.

Організація є „таємна та незрима“. Її члени не мають жадного однострою. Крім технічних та військових вправ вони переробляють політичний вишкіл: грається на їхній ненависти супроти ворогів революції, супроти жидів, прихильників Троцького. Жидів усунено з армії, синдикатів, адміністрації промислових та комерційних трестів. Помалу партія Троцького розлазитья. Всі упередження старої Росії повертаються проти Катиліни „хороброго мов татарин й трусливого мов жид“.

Але Троцький залишається вірним своїй тактиці: для завоювання держави збирається він кинути не юрбу, а штурмові частини організовані потайки.

Повстанча акція Троцького повинна, розпочатись заняттям технічних органів державної машини та заарештуванням народніх комісарів. Але Менжинський випереджує плян; червоногвардійці Троцького знаходять будинки пустими. Всі сторонники Сталіна втікають до Кремля, де Сталін зі спокоем вичікує кінця боротьби поміж штурмовими повстанчими військами та спеціальним корпусом Менжинського. 7 падолиста 1927 р. святкують. Ворошилов робить огляд війська.

Менжинський вжив потрібних заходів. Його оборонна тактика полягала не в обороні периферії при допомозі великого розгорнення сил, а в обороні серця, нутра при допомозі купки людей. Незримій атаці Троцького він протиставить незриму оборону. Він не розкидує своїх сил, щоб охоронити Кремль, комісаріати, осідки промислових та комерційних трестів, синдикатів та публичної адміністрації. Він скупчує сили спеціального корпусу на оборону технічної організації. Троцький не передбачав тактики Менжинського, він спостеріг негайно, що його повстанча акція наскочила на оборонну організацію. Коли він дізнається, що його частини потерпіли поразку при взятті електричної централі, раптом міняє свій плян і перекидає сили на здобуття політичної та адміністративної організації держави. Не в стані більше розраховувати на свої штурмові частини, розкидані та розсіяні супротивником, він залишає свою тактику й скупчує всі зусилля в останній спробі піднести загальне повстання.

Його заклик доноситься лишень до декількох тисяч студентів та робітників, які захоплюють університетський амфітеатр, відбивають атаку поліції та простують на Червону Площу. В одній Троцький губить контролю над ситуацією та довіряючи своїй пристрасній натурі тратить усе.

Каппівський державний переворот у Німеччині в середині березня 1920 р. набирає класичного аспекту військового перевороту, як по своїй концепції, так і по виконанні. Декілька дивізій, сконцентрованих у мурах Берліна, під командою генерала фон Лютвіца, надіслали ультіматум урядові Бауера передати керму державної влади до рук Каппа, на що уряд Бауера відповів негативно та негайно вжив поліційних заходів для оборони держави та підтримання публичного порядку. Протиставлено військовій концепції сили поліційну систему зарядження: поліція мала обороняти державу, мовби остання була містом, військо мало атакувати державу, мовби вона була фортецею.

Поліційні заходи уряду полягали в забарикадуванні майданів, головних вулиць та в зовнішній охороні публичних установ. Для Лютвіца ж сутнота державного перевороту містилась у заміні відділів поліції на перехрестях великих вулиць, перед Райхстагом та міністерствами — військовими частинами. Тому що поліція була не в стані боротись проти вояцтва, фон Лютвіц вмить став господарем ситуації. Захоплення Берліна відбулось без пролиття крові, мовби справа йшла про зміну одної частини другою на місці комендантури. Коли Лютвіц гадав, що захоплення державної керми міститься в єдиному факті заміни поліційних сил військом, новий кашцлер Капп був того переконання, що зайняття міністерств гарантує нормальне функціонування державного апарату та легальність революційного уряду.

Бауер, який був ознакочлений з духом генералітету та високих урядовців, зрозумів, що на початку не варто ставити опору фон Лютвіцові, бо вступ війська до Берліну був неминучий. Бауер тямив, що той, хто зуміє зупинити або ушкодити державну машинерію, потрапить у серце каппівського уряду. Щоб перервати життя держави, треба було паралізувати все публичне життя.

Залишаючи Берлін та втікаючи до Дрездену, уряд Бауера звернувся зі закликом до німецького пролетаріату вчинити загальний страйк, що був несподіванкою для Каппа. 13. березня останній мовби став в'язнем нового ворога. В декілька годин життя Берліна було спаралізоване, страйк перекинувся на всю Прусію. Столиця була позбавлена світла, води, харчів, сполучення з околицею. Робітники покинули фабрики з найбільшим спокоєм. Без порядку скрізь був найдосконаліший. Безсильний реагувати на пасивний опір робітництва, Капп звернувся по допомогу до техніків, щоби пустили в рух

найделікатніші колісцята публичної машинерії, але було вже запізно: параліж охопив усей державний апарат.

Консерватор, натхнений принципами авторитету, ліберал, поважачий легальність, демократ, вірний парламентарній концепції політичної боротьби, не зважалисьби ніколи на незаконну інтервенцію пролетарської маси. Думка вжити загальний страйк як законну зброю в обороні держави проти військового перевороту, не могла бути чужою для Бауера, вихованого на марксизмі в кращому розумінні слова.

Перевороти Каппа, як і Прімо де Рівери були виконані після правил традиційної тактики, що не має нічого спільного з модерною тактикою державного перевороту. Капп гадав переводити переворот 18. брюмера на німецькому ґрунті. Прімо де Рівера думав, що вистане при захопленні модерної держави скинути при допомозі багнетів конституційний уряд. Вони не усвідомили собі головних засад модерної техніки державного перевороту, а хвилеву перемогу завдячують лишень абсолютній ігноранції урядів у справах оборони модерної держави.

Не так справа стоїть з фашистівським переворотом в Італії. Наприкінці 1920 р. проблема, яку мав розв'язати фашизм, була не боротьба проти ліберального уряду або соціалістичної партії, що ставала з кожним днем більшим елементом завірюхи в країні, а боротьба проти робітничих синдикатів, єдиної революційної сили, здатної оборонити буржуазну державу проти фашистівської небезпеки.

Роля робітничих організацій в обороні буржуазної держави, які використав було Бауер в березні 1920 р. супроти Каппа, була подекуди ясна для Джолітті.

Замість протиставити збройну силу революційній акції фашизму, Джолітті постановив неутралізувати його при допомозі синдикальної акції, організованих робітників. Це була бауєрівська метода, вжита як превентивна метода супроти революційної небезпеки.

Наприкінці 1920 р. події викликали в Італії ситуацію *sans exemple* в історії політичної боротьби сучасної Європи. Синдикати вели боротьбу не на жарт. Міста, провінції, райони паралізовані після перших стрілів; під крик сирен двері та вікна зачинялись, рух зупинявся, вулиці пустіли.

На фабриках робітники готовились до боротьби, зброя сторчала в усіх кутках: під токарними станками, динамо, котлами тощо, щоб перетворити кожен фабрику в фортецю. Червоні прапори маяли скрізь на коминах. З усіх боків стікались до бірж праці гуртки, треновані в тактиці вуличної бійки, щоб охоронити осідки синдикатів проти есентуальної атаки чорних сорочок. Скоростріли чатували скрізь на сходах, у коридарях, на дахах. Під крики сирен оголошували страйк, карабінери і поліція відходили до касарень. Джолітті був надто лі-

беральний, щоби втручатись у боротьбу, що її робітництво так уміло провадило проти ворогів держави.

Серед цієї загрожуючої вустки фашистівські відділи теж не гаяли часу, вони спеціалізувались у вуличній війні. Займали перехрестки; відділи, що спеціалізувались в обороні та атакуванні домів, були напоготовлі. Карні експедиції були одним із найважливіших елементів тактики чорних сорочок. Біржа праці, робітничі кружки, хати голов соціалістичних організацій палились та нищились. Страх бути покараним позбував червону сторону агресивного духа, та потривав у серце організації робітників. При приближенні чорних сорочок тікала червона сторожа, соціалісти, секретарі синдикатів, провідники страйків ховались на села.

Наприкінці 1921. року ця тактика, вживана систематично, зруйнувала політичні організації червоного пролетаріату. Небезпека червоної революції була усунена на завжди.

Джолітті, що ставив на карту „синдикалізму“ супроти фашизму, був вельми вражений занепадом робітничих організацій; фашизм виходив з боротьби переможцем, повним агресивного духа та віри в потребу дальшої боротьби.

Для захоплення держави треба було очистити терен від усіх організованих сил, здатних піддержати уряд та пошкодити фашизмові в найвидатнішій фазі повстання. Треба було запобігти не тільки загальному страйкові, а й утворенню єдиного фронту уряду, парламенту та пролетаріату. Фашизм змушений був зробити *tabula rasa* з кожної організованої сили: політичної чи синдикальної, пролетарської чи буржуазної, синдикатів, кооператив, робітничих гуртків, бірж праці, часописів, політичних партій.

Муссоліні змушений був розчавлювати найнебезпечнішого ворога фашистівського перевороту, загальний страйк, що ось висів над ним, мов Дамоклів меч, цей контр-революційний страйк, який він поборював три роки. Проголошуючи проти фашизму цей страйк, уряд та ліберально реакційна буржуазія рахувала розірвати ліберально порив чорних сорочок. Але фашистівські відділи техніків та спеціалістів робітників заступали страйкарів у публичних установах і страйк здавлено.

Залишився ще один великий етап — похід на Рим. Але це було вже питанням часу.

Відрубна природа сучасної держави, складність та делікатність її функцій, вага політичних, економічних та суспільних проблем, які має розв'язати, роблять з неї геометричне місце слабощів та неспокою. Сучасна держава підпадає більше, ніж коли небудь, революційній небезпеці. Дарма тішити себе надією, що ліберальна техніка оборони держави є певною й непохитною; треба радіти, що багато комуністичних катілінців не усвідомлюють собі істотних елементів модерної техніки державного перевороту.